

waterrecht van Damme¹

Jaques De Groot

In het RAB bevindt zich een exemplaar van het *Waterrecht van Damme*² dat nog nooit werd besproken. Dit exemplaar is echter belangrijk om verschillende redenen.

Eerst en vooral is dit het enig gekend, origineel exemplaar van het *Waterrecht van Damme* dat zich in Vlaanderen bevindt. Het is een perkamenten katern van 12 gebonden vellen, uit het begin van de 15de eeuw te dateren. Zo te zien was het waarschijnlijk een exemplaar dat werd gebruikt ofwel op een schip, ofwel in een haven.

De tekst bestaat uit twee delen: eerst de 24 artikels van het eigenlijke *waterrecht van Damme*, gevolgd door 30 artikels van de *ordinantie die de scippers ende die coopluden mit malkander begheren van sciprecht* (van Amsterdam).

¹ Wat wij meestal als *Zeerecht van Damme* bestempelen, is in feite het *Waterrecht van Damme*. In geen enkele oude tekst staat er *Zeerecht*, maar wel altijd *Waterrecht*.

² RAB, AANWINSTEN n° 6874. 4040 17 december 1953 ARA 52397; zending archivalia uit het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage. Nr. 211 - waterrecht van Damme, 1 deel. Eric Huys wees mij op het bestaan van dit exemplaar. Samen hebben wij er dan de transcriptie van gemaakt.

De 24 artikels van het eigenlijke *waterrecht van Damme* staan in de normale volgorde in vergelijking met de andere gekende Hss. Vergeleken met de tekst van het handschrift van Greifswald³ geeft dit het volgende: van 1 tot 7 zijn het dezelfde artikels, daarna zijn de artikels van Greifswald volledig door elkaar opgesteld. 8 (23)⁴, 9 (24), 10 (10), 11 (11), 12 (13), 13 (N), 14 (12), 15 (14), 16 (15), 17 (16), 18 (17), 19 (18), 20 (19), 21 (20), N (21), 22 (22), 23 (8), 24 (9). Ook de teksten verschillen op verschillende plaatsen van elkaar.

Eerst de hedendaagse tekst:

DIT ZIJN DE VONNISSEN VAN DE WATERRECHTEN TE DAMME IN VLAANDEREN

- (1) Eerst maakt men een man meester van een schip. Het schip behoort aan twee of drie mensen toe. Het schip vaart uit van het land, vanwaar het is, en komt te Sluis, te Bordeaux, te La Rochelle of ergens anders aan, en is bevracht om naar vreemde landen te zeilen. Dan mag de meester het schip niet verkopen zonder toelating van degenen aan wie het schip toebehoort. Maar heeft hij voedsel nodig, dan mag hij de getouwen wel verpanden, na akkoord van de scheepslieden.

Vonnis.

- (2) Een schip ligt in een haven, de tijd en de wind afwachende. Wanneer de meester wil wegvaren, zal hij raad vragen aan de scheepslieden en zeggen: 'Heren we hebben wind om te zeilen'. Maar indien enige scheepslieden zouden zeggen dat de wind niet goed is en anderen dat de wind en het weder mooi en goed zijn, dan moet de meester de raad volgen van de grootste partij. Indien hij anders deed, dan was hij verplicht het schip en de goederen te vergoeden, indien ze verloren gingen, op voorwaarde dat hij genoeg waren meeheeft.

Vonnis.

- (3) Indien een schip in een land schipbreuk lijdt, waar het ook zij, dan zijn de scheepslieden verplicht de goederen te vrijwaren, zo veel en zo goed als het kan. Indien zij de meester hebben geholpen, dan is hij hen hun loon schuldig, en indien hij niet genoeg geld bekomt van de goederen, die zij hielpen vrijwaren, dan is hij verplicht ze naar hun land terug te brengen. Indien ze hem niet geholpen hebben, dan is hij hen niets verschuldigd en zullen zij hun loon verliezen, als het schip verloren is. De meester mag het tuigage niet verschepen, zonder toelating van de eigenaars. (Hij moet de goederen bewaren) en dit zo goed mogelijk doen. Indien hij het anders deed, dan is hij verplicht de schade te vergoeden.

³ R BIEDERSTEDT, *Het zeerecht van Damme*, RdP, XXXVIII – nr. 2 – juni 1996, p. 49–65.

⁴ Het cijfer () is Hss. Greifswald, N = niet in de tekst.

Vonnis.

- (4) Een schip vaart van Sluis of van andere plaatsen uit. Indien het schipbreuk lijdt, dan zijn de scheepslieden verplicht zo veel mogelijk wijn en andere goederen te redden. Indien de kooplieden en de meester twisten om de goederen, dan mogen de kooplieden de goederen hebben, indien zij de vracht vergoeden, die de meester toekomt. Maar indien de meester het wil, dan mag hij het schip vermaken, indien dit mogelijk is in een korte tijd. En indien dit niet mogelijk is, dan mag hij een ander schip huren en zijn vaart beëindigen. Hij zal dan de volle vracht bekomen van de goederen, die behouden zijn aangekomen.

Vonnis.

- (5) Een schip vaart een haven uit en komt in een andere haven aan, geladen of leeg, dan mogen de scheepslieden het schip niet verlaten zonder toelating van de meester. Want indien het schip schade leed, door enig avontuur, dan waren zij verplicht dit te vergoeden. Maar als het schip aangemeerd ligt met 4 getouwen, dan mogen zij het schip verlaten en op tijd en stond terugkomen.

Vonnis.

- (6) Het gebeurt dat scheepslieden zich voor een bepaalde tijd verhuren aan de meester. Indien enige van hen zonder toelating het schip verlaten en zich bedrinken en strijden of twisten; indien er enige verwond worden, dan is de meester niet verplicht ze te genezen op kost van het schip, maar mag hij ze van het schip zetten en andere scheepslieden in hun plaats huren. Indien deze laatsten meer kosten dan de vorige, dan zullen deze het moeten betalen en ook wat zij reeds ontvangen hebben terugbetalen. Maar indien de meester ze voor een dienst aan wal zond, en ze worden er gekwetst, dan is hij verplicht ze op kost van het schip te genezen.

Vonnis.

- (7) Indien één of meer scheepslieden in dienst ziek worden, en indien ze op het schip niet mogen blijven, dan is de meester verplicht ze van het schip te zetten en in een herberg te brengen en hen kaarslicht te bezorgen om te kunnen zien, met een scheepsgezel bij hen, om ze te verzorgen, of iemand anders te huren om ze te verzorgen en van zulke spijzen te voorzien, zoals in het schip de gewoonte is en ze kregen toen ze gezond waren, en anders niets. Indien de zieke betere spijzen wil, is de meester niet verplicht dit te geven op zijn kost. En het schip is ook niet verplicht op hem te wachten, maar moet zeilen als het klaar is. En als hij geneest zal hij zijn loon krijgen, maar indien hij sterft zullen zijn vrouw of zijn erfgenamen het krijgen.

Vonnis.

- (8) Een schip vaart van Sluis of van andere steden uit. Indien een storm hen verplicht goederen te werpen om geen schipbreuk te lijden, dan zijn ze verplicht de goederen te tonen aan de kooplieden, die beslissen welke goederen te werpen. Indien de kooplieden het werpen niet toelaten, dan

moet de meester het werpen niet laten, indien hij het verantwoord vindt en hij met nog twee van zijn gezellen, als zij op het land zijn, willen zweren dat zij het deden ter behoud van hun leven, de goederen en het schip. Zij zullen aantonen wat er geworpen werd en deze goederen zullen geprijsd worden van pond tot pond en gedeeld worden over de kooplieden op de overblijvende goederen. En de meester is verplicht tussen te komen in de kosten van zijn schip en de vracht. Elke schipman zal een vrij vat krijgen. Indien zij in de nood niet helpen, zoals het goede knapen hoort, dan zullen zij geen vrije goederen krijgen. En men zal de meester bij zijn eed geloven.

Vonnis.

- (9) Indien een meester in een groot onweer zijn mast afhakt, dan is hij verplicht zijn kooplieden te roepen en hen de noodzaak ervan aan te tonen en dat het is om de levens, het schip en de goederen te redden. Indien er kabels afgehaakt worden en een anker geworpen wordt om het schip en de goederen te redden, dan is men verplicht anker en kabels te prijzen van pond tot pond als zeeworp. En de kooplieden zullen hun deel daarop vergelden, eer ze hun goederen uit het schip doen. Indien het schip op het droge kwam te liggen en indien de meester wachtte door de moeilijkheden en indien er in het schip goederen begonnen te lekken en uit de vaten te lopen, dan zal de meester daarvoor niet moeten tussenkomen in de schade en zal hij daarvoor zijn vracht krijgen, zoals voor de andere goederen.

Vonnis.

- (10) Als een meester op de plaats, waar hij moet lossen, aankomt, dan zal hij de koorden en de touwen, waarmee hij lossen zal, aan de kooplieden tonen en zullen er, indien nodig, verbeteringen aan aangebracht worden. Want ging er een vat of een pijp, door gebreken aan het getouw, verloren, dan zijn de meester en de scheepslieden verplicht de schade te vergoeden. En de meester is verplicht daarin te delen, gezien hij windgeld krijgt. En het windgeld moet eerst gebruikt worden om de schade te vergoeden, en dan moet de rest verdeeld worden onder allen. En indien de koorden braken, voor dat ze aan de kooplieden werden getoond, dan zijn de scheepslieden verplicht de schade te dragen. Maar indien de kooplieden gezegd hadden dat de getouwen goed en sterk genoeg waren, en ze braken, dan zijn allen verplicht in de schade te delen. Elke koopman zal daarin delen volgens zijn deel van de goederen.

Vonnis.

- (11) Een schip komt te Sluis of op een andere plaats om wijn te laden en vaart geladen uit en de meester of zijn scheepslieden verzekeren hun bindingen of hun sluitingen niet, zoals ze verplicht zijn te doen, en het gebeurt dat storm of slecht weer op hen afkomt en dat de bindingen breken en dat de bodem uit een vat of een pijp vliegt; en het schip komt behouden aan; en de kooplieden zeggen dat hun wijn verloren ging door de bindingen en de meester zegt van niet; indien de meester met drie of vier van zijn scheepslieden, die door de kooplieden werden uitgekozen, willen zweren dat het verlies aan wijn niet te wijten is aan het gebrek aan de bindingen of

de sloten, dan zal de meester vrij zijn. Indien ze niet willen zweren, dan zullen ze verplicht zijn de schade te vergoeden, want ze zijn verplicht hun bindingen en sluitingen na te zien, eer ze vertrekken van de plaats waar ze hebben geladen.

Vonnis.

- (12) Een meester huurt zijn scheepslieden. Hij is verplicht ze in goede verstandhouding te houden en hun bemiddelaar te zijn, in verband met alles wat ze onder elkaar doen of misdoen, zo lang als hij ze eten en drinken geeft. Degene die de andere een leugenaar noemt, moet 4 deniers betalen. Degene die de meester een leugenaar noemt of indien de meester een scheepsgezel een leugenaar noemt, elk van hen moet 8 deniers betalen. Gebeurt het dat de meester een scheepsgezel slaat met de hand of de vuist, dan is deze verplicht dit te verdragen, maar indien hij meer slagen krijgt, dan mag hij zich verweren. En indien een scheepsgezel de meester slaat, dan kost hem dat 100 schellingen of zijn hand.

Vonnis.

- (13) Een schip is bevracht om naar Bordeaux, (naar La Rochelle) of ergens anders te varen en het komt aan op de plaats waar het moet gelost worden; er werd overeengekomen tussen partijen dat de kosten van pilotage gedragen werden door de kooplieden; aan de kust van Bretagne, om gepiloteerd te worden bij het eiland Bats; de pilotagekosten zijn klein voor Calais (sic) voor Normandië en voor Engeland, en voor Schotland, bij Yarmouth, en die voor Vlaanderen, als men voorbij Calais vaart.

Vonnis.

- (14) Het gebeurt dat er twist ontstaat tussen de meester en de koop(sic)lieden. De meester zal bevelen het schoon laken van voor deze scheepsgezel, waarmee hij twist heeft gehad, weg te nemen, voordat hij hem van het schip zet. Indien de scheepsgezel aanbiedt om de twist of de misdaad goed te maken, bij het zeggen van de scheepslieden van de tafel, en de meester is zo hoogmoedig om niet toe te geven, en verplicht hem van het schip te gaan, dan mag de scheepsgezel het schip volgen tot op de plaats, waar gelost moet worden. Hij zal hetzelfde loon krijgen als indien hij in het schip gebleven was en de misdaad had goed gemaakt. Indien de meester een minder goede scheepsgezel huurde, om hem te vervangen, en er gingen goederen of het schip verloren, dan zou de meester verplicht zijn de schade te vergoeden, volgens wat hij meeheeft om te betalen.

Vonnis.

- (15) Het gebeurt dat een schip in een haven aangemeerd ligt en dat een ander schip met het getijde aankomt en het schip, dat aangemeerd ligt, ramt, zodat dit schip schade heeft en dat er bodems uit de wijnvaten vliegen; de schade moet, bij prijzen, gedeeld worden tussen beide schepen en de wijn of de goederen, die in beide schepen voorradig zijn, moeten gemeenlijk de schade delen. De meester en de scheepslieden van het ander schip moeten zweren dat zij het niet opzettelijk deden. Dit is de reden, waarvoor

dit vonnis werd opgemaakt: het gebeurt dat men een oud schip graag in de weg ligt van betere schepen om van het ander schip al de schade vergoed te krijgen, als het door het beter schip wordt geramd. Maar als men weet dat de schade half en half vergoed wordt, dan legt men het schip liever uit de weg.

Vonnis.

- (16) Een, twee of meer schepen liggen in een haven, waar weinig water is, zodat de ene naast de andere ligt. De meester van het schip moet aan de andere scheepslieden zeggen: 'Heren, licht uw anker, want ge ligt te dichtbij en wij zouden schade kunnen lijden'. Indien zij het anker niet willen lichten, dan mogen de meester en de scheepslieden van het eerste schip het anker lichten en gaan liggen op een betere plaats voor de andere. Indien de anderen het hem verbieden en hij daardoor schade heeft, dan zijn ze verplicht dit te vergoeden. En ligt er een anker, zonder boei, van wie het ook is, en het berokkent schade, dan moet dit vergoed worden. En ligt men in een droge haven, dan is men verplicht een boei, lijnen en getouwen te leggen.

Vonnis.

- (17) De scheepslieden van de kust van Bretagne hebben recht op een maaltijd per dag, omdat zij bij het heen- en terugvaren wijn krijgen, als drank. De noormannen moeten er 2 hebben, omdat zij niets anders drinken dan bronwater; maar als het schip komt, waar wijn wordt verbouwd, dan is de meester verplicht hen wijn te geven.

Vonnis.

- (18) Als een schip op zijn ontladplaats aangekomen is, te Bordeaux of elders, dan is de meester verplicht aan zijn koop(sic)lieden te vragen: 'Heren, legt U uw voering⁵ of vracht en laadt U het met de vracht in het schip?' Zij zijn verplicht te zeggen wat ze willen doen. En verkiezen zij een vracht te hebben, zoals dit van het schip, dan zullen zij dat hebben. En indien zij het willen mogen zij een eigen vracht hebben, indien het niet nadelig is voor het schip. En vinden zij nadien geen vracht, dan zal de meester daarvoor geen schadevergoeding moeten betalen, maar hij is verplicht hen hun ruim en hun plaats aan te tonen. En elke scheepsgezel mag daar zijn gewicht aan voering in leggen. En indien de meester en de scheepslieden het willen, dan mogen zij een vat water in het ruim leggen. En wordt dit over boord gegooid, dan moet het verrekend worden, als wijn of andere goederen, van pond tot pond.

Vonnis.

- (19) Een schip komt geladen en behouden aan op de plaats waar het moet lossen. De scheepslieden vragen hun loon. De meester mag hun loon inhouden, gezien zij noch bedden, noch schrijnen in het schip hebben, om

⁵ In de 14de - 15de eeuw spreekt men ook van 'portage'.

zeker te zijn dat zij het schip terugbrengen, van waar zij vertrokken zijn, of om de vaart te volbrengen.

Vonnis.

- (20) Een meester huurt zijn scheepslieden; de enen zullen voor heen- en terugreis hun voering hebben, de anderen geld. Ze zien dat het schip geen vracht vindt voor de terugreis. Het schip moet terugvaren. Zij moeten het schip volgen, maar de meester moet het loon van degenen, die om geld varen, verhogen, elk a pro rata van de manier waarop hij gehuurd werd. Werden zij gehuurd voor een bepaalde tijd en laden zij dichterbij, dan wat voorzien was, dan moeten zij toch hun volle loon krijgen, maar ze zijn verplicht het schip terug te brengen naar de plaats vanwaar het vertrokken is, als de meester dit eist.

Vonnis.

- (21) Als een schip te Bordeaux of ergens anders aan wal ligt, dan mogen twee scheepslieden aan wal gaan en uit het schip deze spijzen meenemen, die dan bereid worden, en zoveel brood als zij bij een gerecht eten, maar ze mogen geen drank meenemen en ze moeten zo vlug terugkomen, zodanig dat de meester niet moet verletten. Want indien de meester schade leed door hun afwezigheid, dan zouden zij verplicht zijn dit te vergoeden. En indien een scheepsgezel zich kwetste bij gebrek aan hulp, dan zijn zij verplicht hem te doen genezen en de meester en de gezellen van de tafel te vergoeden.

Vonnis.

- (22) Indien een meester zijn schip aan een koopman vervracht en er een laadtermijn wordt afgesproken en indien de koopman het schip niet laadt en het schip en de scheepslieden 15 dagen of meer ophoudt en indien de meester zijn vracht door de schuld van de koopman verliest, dan is deze verplicht de meester te vergoeden, volgens wat bepaald wordt. Daarvan zullen de scheepslieden een vierde krijgen en de meester drie vierden, om reden dat hij hun kost wint.

Vonnis.

- (23) Een meester vervracht zijn schip en laadt het om de reis aan te vangen en blijft zo lang liggen dat hem geld ontbreekt, dan mag hij wel iemand naar huis zenden om geld. Maar hij moet de goede wind niet laten voorbijgaan. Deed hij dat wel, dan was hij verplicht de schade van de kooplieden te vergoeden. Hij mag wel wijn nemen van de kooplieden en dit verkopen en daarvan het nodige geld nemen. En als het schip op zijn losplaats aangekomen is, dan moet de wijn, die de meester genomen heeft, verrekend worden aan de prijs dat de andere wijnen verkocht worden. En de meester zal voor deze wijnen zijn vracht krijgen, zoals voor de andere.

Vonnis.

- (24) Een knaap is loods van een schip en hij wordt gehuurd om het schip te brengen op de plaats, waar het gelost moet worden. Het gebeurt dat er in de haven ketens of afsluitingen zijn, waarbinnen de schepen moeten

lossen. De meester is verplicht aan de scheepslieden de plaats te tonen, waarheen het schip moet geleid worden en de getouwen uit te zetten, zodanig dat de kooplieden geen schade oplopen, bij gebrek aan getouwen. En indien de kooplieden schade ondergaan, bij gebrek aan getouwen, dan is de meester verplicht dit te vergoeden. De loodsman zal zijn vaart beëindigd hebben, wanneer het schip zonder schade binnen de ketens zal gebracht zijn. Hij is niet verplicht het schip verder te leiden. Indien het schip verder vaart, dan is het op last van de meester en van de scheepslieden.

Tot daar de tekst van het eerste deel.

De laatste jaren is het stil geweest rond het *Waterrecht van Damme*. Sedert de studie van K-F. Krieger, *Ursprung und Wurzeln der Rôles d'Oléron*, uit 1970, waarin het *waterrecht* als een copie van de *Rôles d'Oléron* wordt bestempeld, aanvaart iedereen deze theorie. In 1984 schreef Professor Dirk Van Den Auweele een merkwaardig artikel in "Brugge en de zee", onder leiding van Valentin Vermeersch, Mercatorfonds, Antwerpen. Het werd hoofdstuk 7 van het boek, onder de naam "Het Brugse zeerecht, schakel in een supranationaal geheel". In dit artikel beschreef hij de *Rôles d'Oléron – Waterrecht van Damme* op een overtuigende manier, maar spijtig genoeg in de optiek "Brugge". Damme wordt in de tekst amper vermeld. Ook Professor Van Den Auweele aanvaardde de theorie van het *waterrecht*, als copie van de *rôles*.

Wat nu algemeen aanvaard wordt, is de rol die Damme heeft gespeeld in de verspreiding van deze rechtsregels in het Noordelijk Zeegebied, mede door toedoen van de Duitse Hanze. Overal in het Hanzengebied vinden we exemplaren van het *waterrecht van Damme*, die ofwel als rechtsregels werden gebruikt, ofwel werden aangepast aan de lokale noden, zoals dit het geval is met het *waterrecht van Wisby*. Het mooiste voorbeeld van het gebruik van het *waterrecht van Damme* in een Hanzestad is het voorbeeld van Gdansk, waar het *waterrecht* zeker tot in de 17de eeuw als *waterrecht* van de stad werd gebruikt en waar nu nog verschillende exemplaren van dit *waterrecht* terug te vinden zijn in het Nationaal Archief en in de Bibliotheek van de Academie der Wetenschappen⁶.

1. "Dit is twater recht (de men) in vlaenderen (thom Damme vsert dar de andern watherrechte vth gesprathen sienn)" (1407) (AGd. 300 R qu F. 1).
2. "Dith sien de waterrechte de men thom Damme ynn Flandern gebрукet daruth de anderen Waterrechte entsprathenn sien" (1429) (AGd. 300 R qu F. 2).
- 3a. "Das Wasser Recht! Nach welchem sich der Seefahrende Mann mag haben zu richten vnnndt zu entscheiden".
"Dies ist die Ordinantia, die die Schipper und Kauffleuthe vntr sich haben von Schifrecht Schluss Anno 1522" (BGd. ms 708).
- 3b. "Allhier heb sich an das Wasser Recht. Darnach mag sich der Seefahrende Man[n] haben zu richten und zu entscheiden" (BGd. ms 1819).

⁶ B JANIK, *Najstarszy tekst prawa morskiego w Gdansku*, Gdansk, 1961.

- 3c. "Das Wasser Recht Nach welchem sich der Seefahrende Man(n) mag haben zu richten vnd zu entscheiden, Dantzig Anno 1522 Folget zu andern Die Ordinantia die die Schiffer vnnd Kauffleute vnter sich haben von Schifrecht 1522" (BGd. ms 681).
- 4a. "Ius Nauticum Civitatis Gedanensis 1611". (AGd. 300 R F. 9).
- 4b. Idem als 4a (BGd. ms 902).
- 4c. "Das Wasser-Recht , nach welchem sich der Seefahrende Mann mag zurichten undt zu entscheiden haben". (BGd. ms 834).

Ook te Greifwald zijn nog exemplaren van het *waterrecht* te vinden.⁷

De theorie van de originaliteit van de *rôles* ten opzichte van het *waterrecht* is zowel bij Krieger, als voordien bij Kiesselbach⁸ vooral gebaseerd op de hoofding van de tekst van het *waterrecht* in het *Purperenbouck*, f°1 en vlg., uit het Stadsarchief te Brugge: "Dit es de coppie van den rollen van Oleron van den vonnessen van der zee". Gezien deze tekst met deze hoofding begint, kon het niet anders: de *rôles* zijn het origineel, het *waterrecht* is de copie. Niemand heeft zich echter ooit de vraag gesteld waarom die tekst deze hoofding heeft meegekregen.

Brugge, de grote handelsstad, is gedurende haar ganse roemperiode gefrustreerd geweest door het feit dat ze geen autonome haven had, maar wel grotendeels afhankelijk was van de havens van het Zwin. Damme, Monnikerede, Hoeke en Mude waren onafhankelijke steden; ook Sluis, dat meermaals van Brugge afhankelijk werd gemaakt en zelfs door Brugge werd verwoest, om haar opkomende macht te fnuiken, werd in de 15de eeuw dé haven van Bourgondië en daardoor in die periode veel minder afhankelijk van Brugge.

In deze optiek moet men dan ook de hoofding in het *Purperenboeck* zien. Brugge zag met lede ogen hoe het *waterrecht* te Damme werd gesproken. De zaken betreffende het *waterrecht* werden voor het gebied van het Zwin te Damme behandeld en niet te Brugge. Bij deze rechtspraak was het niet mogelijk naar Brugge *ten hoofde* te gaan.

Brugge heeft er alles aan gedaan om in het civiel recht *hoofd* te worden en te blijven van de 'smalle steden'. Verschillende malen werd de bevestiging ervan van de graaf van Vlaanderen geëist. Voor het *waterrecht* is dit nooit het geval geweest. Er is nergens een actie van Brugge gekend om macht te krijgen over deze rechtspraak. Brugge had zich erbij neergelegd dat ze in deze materie niet bevoegd was.

Het is dan ook zeer goed mogelijk dat het *waterrecht* de hoofding *Dit es de coppie van den rollen van Oleron* meekreeg en dat de naam *waterrecht* van Damme zelfs niet werd vernoemd uit afgunst ten opzichte van Damme, zoals nog in de 20ste eeuw, in "Brugge en de zee" het hoofdstuk over het *waterrecht* van Damme de naam meekreeg "het Brugse zeerecht", alhoewel Brugge er nooit iets mee te maken heeft gehad. Dat het *waterrecht* van Damme noch in de ontwerp-costume noch in de gehomologeerde costume van de stad Brugge

⁷ R BIEDERSTEDT, RdP, XXXVIII – nr. 2 – juni 1996, p. 49–65.

⁸ TH KIESELBACH, *Der Ursprung der Rôles d'Oleron und das Seerecht von Damme*, Hansische Geschichtsblätter, 1906, p. 24-25.

enig spoor heeft nagelaten is op zichzelf al meer dan een bewijs dat Brugge niets te maken had met het *waterrecht*.

Een bewijs dat het *waterrecht* te Damme werd gesproken, en niet te Brugge, vinden we in het enige overgeleverde relaas over het *waterrecht* terug.

Op 3 juli 1421 wordt er door de magistraat van Brugge akte genomen van de verklaring van Jan de Vos, burger van de stad, die voor de Aldermannen van de Duitse Hanze de teruggave had geëist van 38 vaten wijn, die door Spanjaarden vóór La Rochelle waren gekaapt en door Duitse kooplieden van deze kapers waren afgekocht. Het proces voor de Aldermannen duurde sedert een jaar. Uiteindelijk werd hij voor de wet van Damme gestuurd.

*Jtem, zeide de zelue Jan, bi zinen eede, dat hi vp de vorseiden zaken gherne wet ghenomen hadde voor de vorseiden ouderliede ende dat an hemlieden beheerende was, maer, naer dat hi voor hemlieden een jaer lanc of daer ontrent veruoght hadde, zy den zeluen Janne voor tvaemsche recht ten Damme verzonden hadden, ter welcken plaetse vanden Damme hi na der hand vp hem zeluen zine zaken veruoght heift ende daer in wetten hanght ...*⁹

In een brief van 22 april 1422, door de Aldermannen aan de Raad van de Hanze gestuurd, wordt de uitleg van de zaak als volgt aangegeven: De wijn werd naar het Zwin gebracht door Berdes van Munster, en gezien Damme de plaats was waar het *waterrecht* werd toegepast en die ook de stapel van wijn bezat, werd haar bevoegdheid aanvaard.

*Unde se ok den waterrechte anrorende woren, daerumme wy se van dem waterrechte mit lyke niet verscheden en mochten.*¹⁰

Op 24 januari 1425 vragen de raadsheren van Stralsund en Greifwald aan die van Lubeck in deze zaak Heinrich Greverade onder hun bescherming te nemen.

Honorabilibus et circumspectis viris, dorninis proconsulibus et consulibus ciuitatis Lubicensis, amicis nostris sincere dilectis, detur.

Vnsen vruntliken grot mid begheringhe alles ghuden thovoren. Ersamen heren vnde ghuden vrunde. Yuwer erbarheit mach wol vordenken, wo dat Hinrik Greuerade vnde Albrecht Klippink schelinge to hope hadden van weggen zeerouedes ghudes, dat vorkoft was etc., vmme welkerer schelinge willen de erbaren radessendeboden binnen vnser stad, do se vthe Prusen quemen, de beiden part in vruntschop vnde mid rechte vorschededen, also dat recess van derne jare, tho der tijd gemaket, lutterliken vthwiset. Vnde wente, leuen vrunde, Hinrik Greuerade vmme der suluen sake willen nadens van deme kopmanne in Vlanderen gewhiset wart tho deme Damme vor dat waterrecht, dar do de erbaren radessendeboden binnen yuwer stat tho daghe vorghaddert deme kopmanne vmme gutliken vorschreuen mid lefliker vnderwisinge, also dat recess, dat in deme xxij jare vmme Pinghesten vthen bynnen yuwer stat gemaket wart, clarliken vthwiset, dar do deme kopmanne vorschreuen wart, dat alsodane sake echliken vnde van reddelicheit wegen den steden tho vorschedende wol thobehorde, so verne se en tholastich geworden were, wente de stede na eren ordinancien meenliken forboden in allen buwerspraken by liue vnde bi ghude, seerouet ghud nicht tho kopende, welk ordinancien se van

⁹ Lubeck. Urkundenbuch, VI, bl. 360, nr 339.

¹⁰ Idem, bl. 437, nr 414.

horsames wegen plichtich sint tho holdende, vnde **dat waterrecht** nicht an enroren, vnde weren den kopman vorder vruntliken biddende, nademe dat de stede Hinrike vnde sinen vrunden thorichtet hadden, dat he vnde sine vrunt mit rechte sik holden mochten an de jenen, de ere seroueden ghudere gekoft hadden, vnde ok an de suluen ghudere, wor se de anquemen, dat se en dar vmme des rechtes willen behulplich tho weren, wor Hinrike vnde sinen vrunden des noet were, vnde se dar nemende ane hinderen leten, vppe dat der stede ordinancie by en nicht vorsumet worde, wente scheghe Hinrike wederstal edder hinder darane, dar id in ereme sturende vnde kerende were, so mosten de stede Hinrike vnde sinen vrunden vmme rechtes willen ghunnen, dat se sik mid rechte holden mochten an de yenen, de se iegen der stede ghutlike vorscriuent vnde bod vorwiset hebben etc. Des is nv, leuen vrunde, vor vns gewesen Hinrik Greuerade vns klegheleken tho vorstande ghegeuen, wo enm van deme kopmanne nicht weddervaren moghe vnde bescheen, des gi em vnde wi alle togherichtet hebben, dat vns doch ghancz wonderlik vnde sere vnvochlik dunket sin dat sik de kopman also wreuelachtigen iegen der stede africhtent vnde rechticheit settet, van vns vorbat andachtliken begherende vnde biddende, eme in den vorscreuenen saken to helpende. Worvmme, ersamen heren vnde leuen vrunde, bidde wi yuwe erwerdicheit mid ghanczer vltliker begheringhe, een mid em, nademe dat gi vnser aller macht dar wol ane hebben, eme sodane breue tho geuende vnder yuwen seghele in vnser aller namen, isset dat id iw geleuet dar he sik mede moghe holden an de ienen vnde ere ghudere, de ene syne vrunt tegen der stede gutlike vorscriuent vnde bot vorwyset hebben, vppe dat der stede africhtent vnde rechticheit vormiddelst en nicht gheswaket vnde gemynnert werde. Yw elsamen heren vnde leuen vrunde, sik gudwillich vnde vruntliken hirane to bewisende, vorschulde wi vmme yuwer leuen willen alle tijd gerne, wor wi konen vnde moghen Ghode almechtich syt beuolen to langen salicheiden, ouer vns alle tid bedende. Screuen in sunte Pauli auende siner bekeringe, vnder der vmme Sunde secreto, des wy nv tho desser tijd samentliken brukende sint, anno etc. XXVto.

Raetmanne der stede Stralessunt vnde Gripeswold.¹¹

Verder stellen we vast dat de tekst van de zozegde rôles in het *Purperenboeck* in het Vlaams geschreven is, wat met zekerheid niets te maken heeft met de rôles. Alle nog bestaande exemplaren van de rôles zijn in het Frans geschreven. Alle Vlaamse of afgeleide exemplaren dragen als naam *het waterrecht van Damme*. Zowel in het *Purperenboeck* als in de andere cartularia van Brugge zijn de originele franse teksten altijd in het Frans overgeschreven. Waarom is dit hier dan niet het geval?

We zien ook dat in de Vlaamse tekst *Sluis* als vertrekhaven voorkomt, wat in de rôles niet het geval is. Dat Bordeaux en La Rochelle als aankomsthavens vermoemd worden is logisch, gezien het grootste deel van het zeeverkeer vanuit Damme, de wijnstapel van Vlaanderen, naar de wijnstreken van de Poitou gebeurde en omgekeerd. Dat Sluis voorkomt en niet Damme, is logisch, gezien de overgeleverde teksten uit de 15de eeuw dateren en toen Sluis reeds dé haven van het Zwin was. De naamsverandering heeft in de loop der tijden kunnen plaatshebben.

¹¹ Idem, bl. 621, nr 641.

Dat Damme en later Sluis de draaischijven geweest zijn in het Europese zeeverkeer kunnen we ook afleiden uit de vroege *zeeboeken*. In de Italiaanse *portolani* en de Portugese *roteiros* vinden we zeekaarten tot aan het Zwin. De noordelijke zeeboeken geven wel kaarten tot aan Gibraltar, maar we weten dat het meeste zeeverkeer van de Hanze tot hier ging en niet verder. Het is ook van hieruit dat het *waterrecht* het Noorden bereikte.

Dit alles geeft wel geen antwoord op de vraag welk van de twee rechten, de rôles of het *waterrecht*, het oudste is.

Krieger bewees dat het de rôles waren en in zijn betoog gaf hij voor deze rechtsregels als *terminus ad quem* het jaar 1286. In zijn analyse om tot dit besluit te komen onderzocht hij o.a. de hypothese van de opstelling ervan door Richard I Leeuwenhart, die bij zijn terugkeer uit het Heilig Land Oléron zou aangedaan hebben en er de rôles zou gepubliceerd hebben. Hij verwierp de hypothese op basis van het feit dat Richard bij zijn terugkeer uit het Heilig Land Oléron niet aandeed. Ook de tekst waarin dit wordt vermeld brak hij af.

Waar hij niet is op ingegaan, maar wel vermeldde, is het feit dat Richard, na zijn terugkeer uit het Heilig Land en uit gevangenschap bij keizer Hendrik VI tot in 1194, over Brabant en Vlaanderen naar Engeland terugkeerde¹². Hij werd op zijn tocht gedurende vijf dagen door ongunstig stormweer in Damme (de haven van het Zwin) opgehouden¹³, voordat hij het Kanaal kon oversteken. Hij kwam op 7 maart 1194 uit Antwerpen te Damme aan en verbleef er tot de 12de. Hij heeft toen alle tijd gehad om de lokale wetten en costumen te leren kennen en er copieën van mee te nemen. Misschien heeft hij toen ook Ter Doest bezocht¹⁴. Toen hij in Engeland terug was heeft hij deze teksten geanalyseerd en bijgewerkt en heeft ze dan als *Rôles d'Oléron* uitgegeven. In deze zin is de tekst van het document uit 1339¹⁵, van de hand van een jurist van Edward III, dat zich in de Tower te Londen bevond, verklaarbaar, nl. *quae quidem leges et statuta per dominum Richardum quondam regem Angliae, in reditu suo a Terrasancta, correcta fuerunt, interpretata, declarata et in insula Oleron publicata, et nominata in lingua gallicana la ley Olyroun*. Men zou deze tekst kunnen interpreteren als: toen Richard uit het Heilig Land was teruggekeerd heeft hij zekere wetten en statuten – het waterrecht van Damme – verbeterd, uitgelegd en verklaard en op Oléron gepubliceerd en hij gaf ze de naam *Rôles d'Oléron*.

Een supplementair argument ten voordele van het *waterrecht* zijn de Vlaamse woorden, die in de tekst van de *Rôles* voorkomen, zoals *havene* en *lodman* (haven en loodsman), die typisch vlaamse termen zijn.

Het is ook mogelijk dat er in de loop der tijden aan kruisbestuiving werd gedaan en dat beide teksten aan elkaar werden aangepast. Het is zeker dat door de wijnhandel tussen de Poitou en Damme de beide streken voortdurend met elkaar in contact stonden en dat ze elkaars wetten ook zeer goed hebben

¹² Dit feit werd me gemeld door Germain Bonte, die er gegevens over had verzameld. Sint-Guthago, Archief Germain, Archiefdoos B, Map 4.

¹³ *Chronica Rogeri de Hoveden*, ed. Ders. 1868-71, p. 235.

¹⁴ Hij had enkele dagen voordien, namelijk op 25 februari, te Brussel, de abdij in bescherming genomen en had haar vrijgesteld van alle tollén in zijn staten; ASB, VANDECASTEELWERBROUCK, *Chronique de l'abbaye de Ter Doest*, Codex diplomaticus, 42, nr. 9.

¹⁵ J M PARDESSUS, *Collection de Lois Maritimes ...*, Paris, 1828, p. 289.

gekend. Een mooi voorbeeld daarvan is het akkoord tussen de magistraten van La Rochelle en St-Jean d'Angely en het schependom van Damme van 11 maart 1396 (ns)¹⁶ betreffende de tarieven van makelaars en kuipers te Damme¹⁷.

Ik heb wel geen harde bewijzen om mijn betoog te staven, maar met deze staat de theorie van Krieger toch weer op lemen voeten en is de vraag weer gesteld: was het de *Rôles d'Oléron* of was het het *waterrecht van Damme*? Naar mijn bescheiden mening ...

¹⁶ RAB, Charters Brugse Vrije, charter 266.

¹⁷ Lees J DE GROOTE, *Het vergierrecht van het Sint-Janshuis, volgens de overgeleverde oorkonden*. In : *Wijn meten in Damme, 600 jaar Vergierrecht*, docu.map bij de Tentoonstelling 19 oct.-23 nov. 1997, Sint-Janshospitaal Damme, p. 4-19.